

دوفصلنامه پژوهش‌های فرهنگی، زبانی و

ادبی آسیای مرکزی

سال ۱۶، شماره ۴۴، بهار و تابستان ۱۳۹۴

پیشگفتار دبیر علمی

میرزا ملا احمد^{۱*}

تجلیل و بزرگداشت ادیبان، دانشمندان و فرهیختگانی که در پیشرفت علم، ادب و فرهنگ جامعه خدمت شایسته کرده‌اند، از سنت‌های حمیده مردم در همه دوران و مکان‌هاست؛ ولی در دوران استقلال، دایره تجلیل بزرگان گذشته وسعت یافته و معنا و هدف‌های تازه پیدا کرده است؛ مثلاً در زمان شوروی به عارفانی که در پیشبرد تمدن سهم داشته‌اند، کمتر توجه می‌شد. هرچند از نام و آثار مولانا جلال‌الدین بلخی، سنایی و عطار به‌مثابه عارفانی بزرگ یاد می‌کردند، تحقیق در آثار و افکار آن‌ها و تشویق به این کار کمتر صورت می‌گرفت. محض در دوران استقلال، مردم تاجیک با احوال و آثار امام اعظم، خواجه احرار ولی، مولانا یعقوب چرخ‌چی و امثال آن‌ها آشنایی بیشتر و عمیق‌تر پیدا کردند. میرسیدعلی همدانی، شاعر، نویسنده و عارف برجسته قرن چهاردهم، از زمره همین بزرگان است که با قرار حکومت جمهوری تاجیکستان، سال ۲۰۱۵م. جشن هفتصدسالگی او تجلیل می‌شود.

هرچند میرسیدعلی همدانی در زمان زندگی‌اش شهرت زیادی کسب کرد و به‌دلیل توجه ادیبان، دانشمندان و عارفان به آثار او، در کشورهای گوناگون پیروان و مریدان

۱. استاد فیلولوژی، عضو وابسته آکادمی علوم تاجیکستان

*mirzomulloahmad@mail.ru

زیادی یافت، در قرن بیستم بود که بررسی همه‌جانبهٔ احوال، افکار و آثار این عارف بزرگ صورت گرفت.

تحقیق در روزگار و آثار این ادیب، دانشمند و عارف برجسته در تاجیکستان در نیمهٔ دوم قرن گذشته آغاز شد. دانشمند جوان، ماهرخواجه سلطان‌زاده، اولین محقق تاجیک بود که به بررسی احوال و آثار میرسیدعلی همدانی پرداخت و در این موضوع، رسالهٔ دکتری آماده کرد. کتاب او با عنوان *حقیقت دربارهٔ حضرت / میرجان* که در سال ۱۹۷۵م. به‌طبع رسید، برای اولین بار خوانندگان تاجیک را با احوال و آثار این ادیب و عارف بزرگ آشنا کرد. باینکه در این سال‌ها سخن راندن دربارهٔ عرفان و تصوف آن‌قدر گوارا نبود، عالم جوان سعی کرد شرح‌حال این ادیب دانشمند و اندیشه‌های پیش‌گام اجتماعی و اخلاقی او را به قلم دهد. او همچنین از اولین محققانی است که شروع به برگردان و تهیهٔ آثار میرسیدعلی همدانی کرده و در آشنا کردن مردم با آثار اخلاقی این عارف بزرگ سهم ارزنده داشته است. دیری نگذشت که گروهی از محققان در پیروی از او، به احوال و آثار میرسیدعلی همدانی توجه نشان دادند و به تهیه، ترتیب، بررسی و تحقیق آن‌ها پرداختند. در این زمینه، به‌خصوص کارمندان آثارخانهٔ ولایتی تاریخ و کشورشناسی به‌نام میرسیدعلی همدانی در شهر کولاب، کسانی مثل ابراهیم جلیل‌زاده، رجب عصازاده، مظفر عزیزاف و... کوشش بیشتر به خرج دادند و رساله‌ها و مقاله‌ها به‌طبع رساندند. محقق جوان حاتم عصازاده تحقیق عمیق دربارهٔ احوال و آثار ادیب را هدف خود قرار داد و رساله‌ای علمی با موضوع «میرسیدعلی همدانی و خصوصیت‌های ادبی و بدیعی آثار او» تألیف کرد که در سال ۲۰۰۶م. در مقطع دکتری علم‌های فیلولوژی دانش‌آموخته شد. همچنین، جست‌وجوی‌های علمی او در کتاب *علی همدانی و مقام او در فرهنگ شرق* که در سال ۲۰۰۶م. در نشریات *عرفان* به‌چاپ رسید، جمع‌بست شد. حاتم عصازاده که سروری مؤسسهٔ دولتی «مجتمع جمهوریوی آثارخانه‌های کولاب» را برعهده دارد، در ردیف کارهای زیاد تشکیلاتی و سازمانی، به بررسی مسائل گوناگون احوال و آثار ادیب و عارف بزرگ، میرسیدعلی همدانی، مشغول است.

دربارهٔ روزگار، آثار و افکار میرسیدعلی همدانی در ایران، هندوستان و پاکستان در سال‌های ۱۹۷۰-۱۹۹۰م. سلسله‌تحقیقاتی انجام شد که ازجملهٔ آن‌ها می‌توان به

سید میرعلی همدانی اثر سیده اشرف ظفر، شاه همدان اثر سیدحسین شاه همدانی، احوال و آثار میرسیدعلی همدانی اثر محمد ریاض، مروج اسلام اثر پرویز ازکایی، سالار عجم اثر سیدعبدالرحمان همدانی و شاه همدان اثر شمس الدین احمد اشاره کرد.

همان طور که اشاره شد، آموزش جدی و همه جانبه احوال و آثار میرسیدعلی همدانی در تاجیکستان در دوران استقلال وسعت پیدا کرد؛ به خصوص پس از نشر قرار حکومت جمهوری تاجیکستان درباره تجلیل ۶۸۰ سالگی زادروز میرسیدعلی همدانی، توجه محققان ساحه های گوناگون علم، از جمله فلسفه، ادبیات شناسی، تاریخ، زبان شناسی و اخلاق آن بیشتر جلب شد. به مناسبت جشن مذکور در شهرهای دوشنبه و کولاب رساله های جداگانه این ادیب و عارف همچون «قدسیه»، «معرفت نفس» و «اوراد فتحیه» و نیز آثار منظوم وی به طبع رسیدند که در تهیه آن ها ماهرخواجه سلطانزاده، حاتم عصازاده، کوچراف، سیدابراهیم اف، رجب عصازاده، جلیلزاده، عزیزاف و حسنزاده مشارکت کردند.

آثار منتخب میرسیدعلی همدانی در دو جلد به کوشش سلطانزاده و مجموعه مقاله های کارمندان علمی آ.ع. تاجیکستان و استادان دانشگاه دولتی کولاب با عنوان از اوستا تا همدانی که در سال ۱۹۹۵ م. چاپ شدند، تحفه های خوبی برای جشن مذکور بودند. همچنین، رساله های دانشمندان تاجیک مثل ق. عبدالرحیم اف، ا. محمداف و ک. قادراف که به مسئله های گوناگون فلسفی، اخلاقی و سیاسی آثار میرسیدعلی همدانی پرداخته اند، سهم نظررسی در همدانی شناسی دارند.

درواقع، تاجیکستان به تدریج به یکی از مراکز مهم همدانی شناسی تبدیل می شود. محققان در مؤسسه های علمی آکادمی علم های جمهوری، دانشگاه ملی تاجیکستان، آثارخانه میرسیدعلی همدانی در کولاب، پژوهشگاه فرهنگ و اطلاعات تاجیکستان، دانشگاه آموزگاری شهر کولاب و مؤسسه های دیگر علمی، تعلیمی و فرهنگی جمهوری، به تهیه و نشر آثار، و تحقیق و بررسی احوال و افکار این ادیب و عارف بزرگ مشغول هستند.

دوفصلنامه رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در تاجیکستان با عنوان رودکی، شماره ویژه ای را به حیات و آثار علی همدانی اختصاص داده و در آن مقاله های استادانی

از ایران، تاجیکستان، افغانستان و پاکستان گرد آمده که از دستاوردهای علمی آنها گواهی می‌دهد.

در برنامه مفصل آمادگی برای جشن هفتصدسالگی میرسیدعلی همدانی (۱۳۹۴ش/۲۰۱۵م)، نشر آثار منتخب این ادیب و عارف بزرگ نیز پیش‌بینی شده است. اینک، جلد اول آن که در اساس نسخه تحت ش ۴۵۶ گنجینه دستخط‌های آ.ع. جمهوری تاجیکستان با زحمت ح. عصازاده و ق. توردی‌اف آماده شده است، به نظر خوانندگان می‌رسد. این مجلد آثار منظوم و ده رساله اخلاقی و فلسفی میرسیدعلی همدانی را که به زبان فارسی تاجیکی نوشته است، دربرمی‌گیرد. لازم است یادآوری شود که هنگام تهیه آثار علامه، موادی که پروفیسور م. سلطان‌زاده، آکادمیک ع. رحمان‌اف، و پروفیسور ا. کوچراف در سال‌های پیش آماده کرده‌اند، با یکدیگر مقایسه شده‌اند. امید است خوانندگان گرامی از آثار پرمحتوای این عارف وارسته بهره‌یاب شوند.